

Проблеми господарського освоєння території Волинської області

Роботу виконано на кафедрі туризму ЛІРоЛ Університету «Україна»

Розглянуто основні проблеми господарського освоєння території Волинської області. Виділено проблемні райони області у контексті їх господарського освоєння. Запропоновано шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: господарське освоєння території, освоєність території, рівень освоєності, територія, Волинська область.

Maister A. A. The Problems of Economic Development of Territory of the Volyn Region.

The article deals with the main problems of economic development of territory of Volyn region. The problem districts of the region in the context of their economic development are determined. The ways of these problems solving are suggested.

Key words: economic development of territory, development of territory, level of the development, territory, Volyn region.

Постановка наукової проблеми та її значення. Господарське освоєння території є фундаментом, на якому відбувається соціально-економічний розвиток країни або регіону. Від господарського освоєння території залежить те, як у майбутньому й у яких умовах розвиватиметься суспільство. Процес господарського освоєння тісно пов'язаний не лише з населенням та господарством певної території, а й з її природою. Під час освоєння будь-якої території відбувається встановлення тісного взаємозв'язку між людиною та природою. Правильність побудови відносин у системі «людина – природа» визначає подальшу ефективність освоєння території. Тому аналіз господарського освоєння території та основних його проблем має дуже важливе наукове й практичне значення. Вирішення проблем, пов'язаних із господарським освоєнням території, є основою стабільного соціально-економічного розвитку країни.

Аналіз останніх публікацій цієї проблеми. Теоретичні й практичні основи дослідження проблем господарського освоєння території України та її регіонів частково розглянуто у працях таких українських учених, як М. В. Багров [1], В. М. Василенко [2], М. Г. Нікітіна (Пермякова) [10], І. В. Твердохлебов [12] та ін. Аналіз господарської освоєності території Волинської області здійснено нами у працях [4–9; 13].

Мета цього дослідження – виявити проблеми господарського освоєння території Волинської області та запропонувати шляхи їх вирішення. У процесі дослідження вирішувалися такі **завдання**:

– виявити й проаналізувати основні проблеми господарського освоєння території Волинської області;

– запропонувати та проаналізувати основні шляхи вирішення проблем господарського освоєння території області.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз господарської освоєності території Волинської області дав змогу

визначити основні проблеми господарського розвитку області та її адміністративних одиниць, серед яких найважливішими є:

– невисокий рівень господарської освоєності території області, який зумовлений слабо диверсифікованою структурою господарського комплексу регіону, невисокою ефективністю виробництва, недостатнім використанням переваг природно-ресурсного потенціалу та транспортно-географічного положення території тощо;

– значний «розрив» у рівнях господарської освоєності території північних поліських та південних лісостепових районів області, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток регіону, збільшує територіальну диференціацію регіонального розвитку. Низький рівень господарської освоєності території поліських районів зумовив невисокі рівні їх соціально-економічного розвитку, депресивність тощо;

– переважно сільськогосподарське й лісогосподарське освоєння території області. Основними видами освоєння території регіону є сільськогосподарське й лісогосподарське, у результаті чого відбувається значне антропогенне навантаження на земельні та лісові ресурси. Сільськогосподарське та лісогосподарське освоєння території області характеризуються низькими рівнями ефективності, відповідно аграрного та лісогосподарського виробництва, а також нераціональним використанням земельних та лісових ресурсів;

– низький рівень промислової освоєності території області, особливо поліських районів. Відносно високий рівень промислової освоєності території мають лише міста обласного підпорядкування, тоді як адміністративні райони області відзначаються низьким рівнем. Низький рівень промислової освоєності території регіону негативно впливає на її соціально-економічний розвиток;

– низький рівень водогосподарської освоєності території області, особливо поліських районів. Незважаючи на значний потенціал водних ресурсів, Волинська область має низьку водогосподарську освоєність території. Водогосподарське освоєння території області характеризується значними територіальними диспропорціями. Так, райони з потужним потенціалом водних ресурсів мають низький рівень водогосподарської освоєності, й навпаки, райони з меншим потенціалом водних ресурсів мають вищий рівень. Таке співвідношення вказує на нераціональне використання водних ресурсів, що продиктовано соціально-економічними умовами розвитку районів області;

– низький рівень сільськогосподарської освоєності території поліських районів області. Вони мають низький рівень сільськогосподарської освоєності території, що зумовлено значною залісненістю та заболоченістю території, низькою родючістю ґрунтів, низьким рівнем розвитку аграрного виробництва. Низька сільськогосподарська освоєність поліських районів негативно впливає на їхній соціально-економічний розвиток, призводить до деградації сільських територій, значному відтоку населення із села до міста та в інші регіони України й за кордон тощо;

– відносно високий рівень лісогосподарської освоєності території південних районів області при невисокому рівні лісистості території (Володимир-Волинський, Іваничівський, Горохівський, Луцький райони). Такий рівень лісогосподарської освоєності південних районів зумовлює негативний вплив на лісові ресурси, не сприяє їх відтворенню. Інтенсивне лісогосподарське освоєння території південних районів зумовлює значне антропогенне навантаження на лісові ландшафти, погіршує екологічну ситуацію;

– низький рівень рекреаційної освоєності території області за наявності потужного потенціалу рекреаційних ресурсів та відносно високий рівень рекреаційної освоєності Шацького району. Незначне використання рекреаційного потенціалу стримує соціально-економічний розвиток області, негативно позначається на туристично-рекреаційному розвитку регіону. Водночас найбільш рекреаційно освоєним районом області є Шацький. На території цього району сконцентровано більшість об'єктів туристично-рекреаційної діяльності й характерне значне рекреаційне навантаження, що має негативний вплив на

ландшафти, зокрема значне туристичне навантаження на озера Шацького Поозер'я (особливо оз. Світязь);

– відносно низький рівень транспортної освоєності території північних районів області (Любешівський, Маневицький, Камінь-Каширський, Ратнівський, Шацький райони). Північні райони області розміщені осторонь від важливих транспортних магістралей, мають низьку щільність шляхів сполучення, а тому характеризуються низькими рівнями транспортної освоєності території. Низький рівень транспортної освоєності цих районів негативно впливає на їхній господарський розвиток, посилює периферійність, зменшує можливість отримання соціально-економічних імпульсів розвитку, що надходять саме через транспортні канали.

Таким чином, до проблемних районів Волинської області належать північні поліські райони, які відзначаються низьким рівнем господарської освоєності території. Ці райони виділяються високим рівнем залісненості та заболоченості території, густою річковою та озерною мережею, малородючими ґрунтами, що стримує їхнє господарське освоєння. У свою чергу, низький рівень господарської освоєності території зумовлює невисокий рівень соціально-економічного розвитку поліських районів. Основною проблемою господарського освоєння території поліських районів є низький рівень промислової, сільськогосподарської та рекреаційної освоєності. Тоді як для лісостепових районів важливою проблемою постає оптимізація рівня господарської освоєності території, зокрема сільськогосподарської та лісогосподарської.

Для вирішення проблем господарського освоєння території Волинської області нами пропонується комплекс заходів, основними з яких, на нашу думку, є такі:

– розробити цільову регіональну програму соціально-економічного розвитку поліських районів області, в якій одним з основних завдань було б підвищення рівнів господарської освоєності території та соціально-економічного розвитку;

– залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в економіку області (машинобудування, харчова, хімічна, деревообробна промисловість) як одного з найкращих інструментів господарського освоєння території;

– підвищення рівня промислової освоєності території області, особливо поліських районів, за рахунок збільшення рівня розвитку таких галузей промисловості, як деревообробна, торфова, виробництво будівельних матеріалів, харчова, легка, машинобудування (особливо сільськогосподарське), лісохімічна;

– підвищення рівня сільськогосподарської освоєності території поліських районів та його оптимізація в лісостепових районах. У поліських районах підвищення рівня сільськогосподарської освоєності території слід здійснювати за рахунок збільшення ефективності аграрного виробництва, розвитку високопродуктивного тваринництва на базі потужної кормової бази, створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, відродження льонарства тощо;

– оптимізація рівня лісогосподарської освоєності території області. Лісогосподарське освоєння території регіону повинно відбуватися виключно за принципом раціонального лісокористування;

– підвищення рівня рекреаційної освоєності території області за рахунок використання наявного потенціалу рекреаційних ресурсів, будівництва нових туристично-рекреаційних об'єктів, залучення інвестицій в туристичну сферу, розвитку екологічного, сільського та транскордонного міжнародного туризму;

– підвищення рівня транспортної освоєності території області, особливо північних районів. Будівництво нових транспортних магістралей, відновлення роботи річкового та повітряного транспорту, прокладання газопроводів у поліських районах;

– підвищення ефективності господарського освоєння меліорованих земель поліських районів за рахунок реконструкції каналів інженерно-меліоративних систем; переведення меліорованих земель під пасовища й сіножаті, що зменшить їх деградацію та сприятиме відновленню родючості ґрунтів;

– зменшення міграційного відтоку населення із сільських територій за рахунок створення нових робочих місць на селі (розвиток фермерських підприємств,

підприємств харчової й деревообробної промисловості), оскільки «обезлюднення» сільських територій призводить до «замороження» процесу господарського освоєння, зниження рівня та депресивності соціально-економічного розвитку.

Для того, щоб уникнути проблем соціально-економічного характеру в регіонах із низьким рівнем господарської освоєності території та екологічних проблем у регіонах, де рівень освоєності території є високим, потрібно проводити регіональну політику на засадах планування території. Основними нормативно-правовими документами, які визначають основні напрями й регулювання господарського освоєння території України та її регіонів, зокрема Волинської області, є Закони України «Про Генеральну схему планування території України», «Про засади державної регіональної політики», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України», «Про державні цільові програми», Земельний, Водний, Лісовий кодекси України, Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 р.

Згідно Закону України «Про Генеральну схему планування території України» визначено пріоритети та концептуальні вирішення планування й використання території країни, вдосконалення систем розселення та забезпечення сталого розвитку населених пунктів, розвитку виробничої, соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури, формування національної екологічної мережі [3]. В основі планування території області повинен бути закладений принцип оптимізації рівня її господарської освоєності. Тобто процес освоєння території повинен чітко регулюватися, для того щоб рівень освоєності був обґрунтованим із погляду економіки та екології, раціонального використання ресурсів тощо.

Особливістю природно-географічного положення Волинської області є розміщення її в двох фізико-географічних зонах (Полісся й Лісостепу), що визначає специфіку її господарського освоєння. Ці макрорегіони мають відмінні історичні й соціально-економічні особливості розвитку. Тому під час планування регіонального розвитку області повинні бути враховані особливості розвитку поліських і лісостепових районів [6, с. 174].

Для вирішення проблем господарського освоєння території області потрібно проводити планування її розвитку не лише в територіальному аспекті, а й галузевій структурі господарства, стимулюючи при цьому найбільш конкурентоспроможні галузі. Основою регіональної політики має стати самостійність регіонів щодо визначення цілей свого розвитку та можливостей фінансування заходів для їхньої реалізації, передусім за рахунок власних джерел та залучених інвестицій, а також раціональне використання трудового потенціалу та виробничих ресурсів, максимальне сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечення раціонального природокористування [11].

Під час розробки програм соціально-економічного розвитку регіонів значну увагу потрібно звертати на рівень господарської освоєності території. Необхідно проводити комплексну оцінку рівня освоєності території, яка повинна лягти в основу програм розвитку регіонів, а регіональна політика – визначати основні засади господарського освоєння території.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, Волинська область має багато проблем, пов'язаних з її господарським освоєнням, вирішення яких вимагає проведення комплексу заходів. Оптимальним варіантом є використання еколого-економічного підходу до господарського освоєння території області. В основі цього підходу – господарське освоєння за умов раціонального використання різноманітних ресурсів території. Перспективи подальших досліджень пов'язані з детальнішим аналізом проблем господарського освоєння території області.

Джерела та література

1. Багров Н. В. Особенности и современный уровень хозяйственного освоение территории Крыма / Н. В. Багров // Динамика природы и проблемы освоения территории Крыма : сб. ст. – Ленинград : ГО СССР, 1974. – С. 46–51.

2. Василенко В. М. Оцінка освоєння території як етап економічної діагностики її розвитку / В. М. Василенко // Економічні науки. Серія : Регіональна економіка. – 2010. – Вип. 7 (27). – Ч. 2

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/en_re/2010_7_2/10.pdf

3. Закон України «Про Генеральну схему планування території України» від 7 лютого 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3059-14>

4. Лажник В. И. Геопространственные особенности лесохозяйственной освоённости территории Волынской области Украины / В. И. Лажник, А. А. Майстер // Вестник Воронежского государственного университета. Серия : География. Геоэкология. – 2016. – № 3. – С. 51–56.

5. Лажник В. Й. Просторова диференціація господарської освоёності території Волинської області / В. Й. Лажник, А. А. Майстер // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Географічні науки. – 2011. – № 9. – С. 57–67.

6. Майстер А. А. Планування регіонального розвитку Волинської області у контексті господарського освоєння території / А. А. Майстер // Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і асп. «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (12–13 травня 2015 р.) : у 3 т. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – Т. 2. – С. 173–175.

7. Майстер А. А. Промышленная освоённость территории Волынской области Украины / А. А. Майстер // Магілёўскі мерыдыян. Т. 15–16. – Вып. 1–2 (31–32). – Магілёў, 2015. – С. 49–53.

8. Майстер А. А. Расселенческая освоённость территории Волынской области Украины / А. А. Майстер // Псковский регионологический журнал. – № 20. – Псков : Псков. гос. ун-т, 2014. – С. 79–87.

9. Майстер А. Транспортна освоєність території Волинської області / А. Майстер // Часопис соціально-економічної географії. – 2015. – Вип. 19 (2). – С. 188–192.

10. Пермякова М. Г. Географический анализ процесса хозяйственного освоения территории Крымской области : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / М. Г. Пермякова ; Гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена. – Ленинград, 1990. – 19 с.

11. Стемковський О. Проблеми та перспективи розвитку регіонів України на прикладі Волинської області / О. Стемковський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.org.ua/?p=904>

12. Твердохлебов И. Т. Система специализированных общественно-производственных процессов освоения территории Крыма / И. Т. Твердохлебов // Динамика природы и проблемы освоения территории Крыма : сб. ст. – Ленинград : ГО СССР, 1974. – С. 52–55.

13. Meister A. A. Wirtschaftsentwicklung des Territoriums des Gebiets Wolhynien in der Ukraine / A. A. Meister // East European Scientific Journal (Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe). – 2015. – № 2 (2). – Vol. 3. – P. 177–180.